

Note privind colaboraționismul lui Constantin Noica

GABRIEL
ANDREESCU

Ce înseamnă în context „a colabora cu regimul“?

Discuția despre colaboraționismul lui Noica este dificilă din cauza formidabilului partizanat pe care mulți îl manifestă atunci când interpretează gândirea și viața filozofului. Principalii săi discipoli au făcut tot ce era posibil ca materialele din dosarele Securității să nu conțene, iar faptele să își răstoarne semnificațiile. Având în vedere dramatismul opoziției dintre punctele de vedere, o soluție înțeleaptă este să definim mai întâi termenii cu care lucrăm. Ce înseamnă „să fi colaborat cu regimul comunist“?

În „cazul Noica“ ne aflăm în fața unei situații ciudate. Filozoful nu doar că s-a supus Securității, dar în dese situații și s-a „livrat“ el însuși cu arme și bagaje fără ca prin aceasta să fie un ticălos, fără să fi devenit un privilegiat, fără să aibă sentimentul – cel puțin conform mărturiilor – că și-a trădat propriile opțiuni. Într-o epistolă trimisă unei reviste din străinătate el sustine, sincer, că „nu sărută mina care l-a lovit.“ În același timp, le scrie exilaților „să atenuze ceva din intransigența aceea, pe care am avut-o, cu alte riscuri, și noi, câțiva rămași aci de bunăvoie, dar care și-a pierdut din actualitate.“

Noica nu vorbește de rău pe nici unul dintre cei la care putea ajunge bratul lung al instituției de opresiune, cel puțin în documentele de arhivă consultate de noi până acum. Dacă dăm termenului „colaboraționism“ sensul din legea specifică, acela de a se fi oferit autorităților informații în măsură să atragă după sine încălcări ale drepturilor și libertăților persoanelor vizate, atunci el „nu a colaborat cu Securitatea ca poliție politică“. Faptul că are dosar personal la SIE constituie, pentru această interpretare, cel mai puțin semnificativ element.

Numai că termenii Legii nr. 187/1999 (și ai ordonanței actuale) sînt strict circumscrisi și limitați, mențiți să apere interesele generale ale societății de oameni care astăzi au, sau vor ajunge să aibă, prin alegeri, responsabilități publice. Dacă am rămîne însă numai la acest înțeles al ideii de colaboraționism, ar însemna să excludem din sfera de interes a semnificării istoriei o parte considerabilă a instrumentelor regimului comunist, printre ei activiștii de partid, propagandiștii din presă, agenții de influență. Pentru noi, în context, sînt „colaboraționiști“ membrii categoriilor care au servit regimul urmînd ordinele de natură ideologică ori executivă, dîndu-i acestuia mijloace să se afirme și să reziste. Constantin Noica a fost, în raport cu cele de mai sus, un „colaborator“: el a jucat rolul de agent de influență, a făcut lucruri utile regimului Ceaușescu și în același timp dăunătoare societății în urma unor solicitări exprese ale ofițerilor de Securitate.

Reeducarea nu are nevoie întotdeauna de teroare

Colaborarea lui Constantin Noica cu regimul reflectă în totalitate trauma aruncării în închisoare cu o condamnare de 25 de ani, transformată în acel „complex al deținutului“ des-

pre care am vorbit în numărul anterior al revistei *Timpul*.² Am amintit că documentele înregistrează, în momentul eliberării lui Noica, ciudata sa opinie, că merita să fi fost ținut în reclusiune pînă la capăt, pentru a-și ispăși vinovăția. Dosarul de la SIE, cel personal, conform căruia Noica avea statut de informator, arată antecedentele acestei atitudini. Nota-raport din 23 mai 1962 sustinea că Noica „își recunoaște vinovăția și consideră justă pedeapsa primită.“³

Dosarul de la SIE amintit, care preia materiale din dosarele de urmărire informativă din anii '60, arată că acest complex nu a fost „spontan“, ci unul proiectat de strategia bine pusă la punct a Securității. Discuția pe care ofițerii Direcției Regionale Pitești o poartă cu încarceratul, într-un moment cînd începeau să fie eliberați deținuții politici, pentru a afla poziția filozofului la ora respectivă, pune bazele unei relații „speciale“ ce va dura pînă la ieșirea din închisoare. La capătul întrevederii, Noica își exprimă dorința să obțină bibliografia corespunzătoare și publicații reflectînd actualitatea politică și socială pentru a-și definitiva o lucrare de logică. Iată că în urma ordinelor colonelului Rusu, la 30 mai 1962 i se aduc cărțile (*Cercetări filozofice; Probleme de filozofie nr. 2/1962*, ziarul *Contemporanul* din 26 mai 1962). Ofițerul înregistrează reacția deținutului: „A rămas încîntat de faptul că i-am dus

aceste scrieri. Are însă nevoie de ochelari căci altfel nu poate citi. I-am promis că îi vom rezolva și această problemă.“

Opera de seducție continuă. La 8 iunie 1962, lui Noica i se aduc ochelarii. Se adaugă un pachet de țigări „Mărășești“, dar și lucrări ale lui Lenin și trei numere din *Contemporanul*. Tovarășul colonel folosește ocazia „să poarte o serie de discuții referitoare la slăbirea lagărului imperialist și eliberarea a o serie de colonii...“ La finalul dialogului, Noica roagă ofițerii să vadă de soarta celor 30 de caiete care i s-au luat la percheziția domiciliară și solicită hîrtie plus creion. Din nota datată 19 iunie 1962, aflăm că a fost mutat într-o celulă mai luminoasă, iar din cea de la 25 iunie 1962, despre primirea, de la căpitanul care se ocupa de Noica sub comanda colonelului Rusu, a două prăjituri „care au costat 5 lei“. În iulie același an i se cumpără pulover, ciorapi, pastă, săpun de față și rufe. Documentele indică și sumele care urmează să fie decontate de la Direcția a VIII-a. La 18 iulie 1962, Noica avea predate 79 de pagini de autobiografie și alte 4 pagini, prefată a unei lucrări pe care intenționează s-o scrie. A mai solicitat repararea unui bocanc, 100 coli de hîrtie, unele cărți. Peste 9 zile, căpitanul care se ocupa de Noica la ordinele col. Rusu revine, îi aduce tenisi și preia 80 de pagini din lucrarea autobiografică.

Întîlnirile continuă. Primește *Contemporanul* și *Gazeta literară*, despre care exprimă aprecieri. Cităm din Raportul din 28.09.1963: „În cadrul discuțiilor a scos în evidență faptul că ar dori să continue a scrie unele lucrări însă ar dori să cunoască în ce măsură corespund timpului cele trei lucrări predate organelor noastre și dacă în general activitatea lui pe această linie este utilă societății. L-am asigurat că cele 3 lucrări predate de către organele noastre sînt în atenția tovarășului colonel Rusu, care în curînd va face discuții cu dînsul pe această temă. În general în cadrul discuțiilor a căutat să scoată în relief dorința ca chiar în situația în care se află să poată să lucreze mai mult în orice domeniu în care posedă cunoștințe.“

Noica se dă, practic, „pe mîna“ securiștilor, iar aceștia întăresc procedura de seducție, care utilizează un mecanism clasic, de valență antropologică: schimbul. *Îmi dai, îți dau, devenim prieteni*. Cînd deținutul anunță sistarea alimentației îmbunătățite – probabil, tot la indicatia ofițerilor –, căpitanul îi promise că se va ocupa de asta. Peste puțin timp, Noica va descoperi că cineva, acolo Sus, are grijă de el.

Dosarul SIE dovedește că securiștii planificaseră cu doi ani înainte de eliberarea filozofului cum să-l atragă pe acesta la colaborare și să-l folosească. O confirmă și adresa Direcției a III-a către MAI – Direcția Securitate, unde aflăm că „Începînd cu anul 1962, sus-numitul este contactat periodic de către organele noastre, în scopul influențării lui pozitive și atragerii la activități utile statului nostru.“

Momente incipiente ale colaborării lui Noica cu Securitatea

Investind în Constantin Noica, Securitatea nu are de ce să se teamă de surprize. Ofițerii care dirijează operația de atragere în colaborare pot cita fraze ale filozofului precum: „eu nu v-am înțeles, dar mi-am dat seama că lucrati pentru binele poporului român și de aceea caut să înțeleg și concepția voastră despre lume.“ Încă din vremea închisorii, cadrele testau cum anume pot fi puse în valoare atuurile lui Noica. Cînd primesc de la acesta lucrarea „*Timpul Logic*“, o trimit pentru evaluare agentului „Serban“ (filozof) care apreciază că „nu doar că nu este marxistă, dar dovedește că autorul nu cunoaște marxismul“.... El [Noica] încearcă să justifice o atitudine de «înțelegere» față de socialism, cu argumente luate din filozofia idealistă a lui Hegel. Tocmai datorită acestui lucru, scrierea lui Noica ar putea stîrni oarecare interese în străinătate și ar putea convinge unele cercuri de fugari că în țară nu se siluiesc conștiințele oamenilor.“ Concluzia echipei care se ocupă de Noica: „Întrucît numele autorului este cunoscut în cercurile legionare din străinătate, aderarea lui publică ar putea fi utilă. Lucrarea de față constituie un punct de plecare...“

În aceste condiții, lui Noica i se cere să refacă textele pentru care primise creion, hîrtie, bibliografie, condiții de detenție îmbunătățite. În octombrie 1963, filozoful adresează un Memoriu-Cerere în care susține: „Ca atare, și întrucît nu mă socotesc în măsură să dau lucrărilor [cele trei] o formă marxistă satisfăcătoare, le ofer spre refacere și reformulare oricărui cercetător filozofic autorizat și interesat la aceasta, subsemnatul fiind total de acord ca să semnez lucrările.“ Sugerează pentru operație pe Henri Wald și continuă: „Solicit deci, cu supunere și cu sentimentul că revindic o favoare dreptul de a fi de folos. Un minimum de utilitate, spre capătul unei existențe inutile, este de altfel singurul sens de viață de care înțeleg să mai beneficiaz, în urma greșelilor pe care

le-am vărsit față de regim, față de alți oameni și față de mine.”

Rîndurile sînt patetice. Constantin Noica își predă conștiința regimului, iar faptul are cel mai probabil legătură cu sensibilitatea sa la dozele de atenție ce i s-au acordat. Documentele ne ajută să percepem că elementul central al recunoștinței lui Noica, fire fundamental ascetică, nu sînt cele două prăjituri și condițiile de viață îmbunătățite, ca atare, ci iluzia de a fi stabilit o relație umană cu cei de care el depinde în totalitate. Pînă la ieșirea din penitenciar, gânditorul se va exprima pe același ton. Nota raport din 25 februarie 1964 îi surprinde afirmatia că „spre rusinea lui [...] pînă în anul 1944 nu a putut lua contact cu lucrări marxiste pentru că ar fi văzut lumea mai bine decît o concepea ca idealist.”

Tipul aparte de relație stabilită între Noica și „binefăcătorii” săi din închisoare continuă după eliberare. Nota informativului Olteanu I. regăsește aceleași manifestări de patetică dorință de a fi acceptat, de a i se arăta recunoaștere, specifice complexului deținutului: „Constantin Noica mi-a mai spus că a făcut o dată greșeala de a ascunde ceva cu ocazia unor întrebări ce i-au fost puse de cineva (recte: de la securitate) cu vreo cinci ani în urmă [...] a simțit că această omisiune voită l-a făcut să piardă din încrederea pe care persoana care venise să-l întrebe (extrem de amabilă, de altminteri) i-o arătase.”

Legătura stabilită cu ofiterii de securitate, pentru el cu adînci emoții subconștiente, se va traduce, inerent, în răsturnarea viziunii sale anterioare despre lume. Noica ajunge să se lupte cu potențialii prieteni din exil. Aflăm din nota informativului „I. Olteanu” că Noica i-a vorbit lui George Uscătescu despre doi colaboratori ai revistei *Destin* – unul, Vintilă Horia – care i-au declarat că încetează colaborarea la revistă, întrucît a publicat un text al lui Noica, autor pe care-l consideră colaborationist.⁴ Constantin Noica acționează pentru a reduce sfera de influență a celor ce se exprimă prin Europa Liberă. Nota informativă a lui „Serban” dată lt. colonel Anculia Mioc la 24 februarie 1967 constituie doar una din multele probe: „Totodată m-a prevenit să nu iau legătura cu o serie de români afit din Italia și în Franța, care au rămas neschimbați în opiniile lor învechite și sînt încă înrăiți, citind în acest sens, dar cu o nuanță mai slabă, numele Monică Lovinescu.”

Complicațiile relației cu exilul sînt surprinse de episodul ajungerii la Constantin Noica, a informației că într-o revistă din Statele Unite s-ar fi publicat, sub semnătura lui V. Posteuca, un atac la adresa campaniei sale pro-regim. Nu e limpede dacă Noica a fost împins la respectivul demers de Securitate. E clar în schimb că în noiembrie 1973 a trimis o scrisoare de apărare menită să folosească „acest prilej ca să cer și românilor din străinătate [...] să atenuze ceva din intransigența aceea, pe care am avut-o, cu alte riscuri, și noi, cîtiva rămași aci de bună-voie, dar care și-a pierdut din actualitate, cum își poate da seama singur oricine.” În orice caz, continuă Noica, „dreptul de a judeca pe alții cred că nu-l are nimeni – cel puțin în cul-

tura noastră, singura pe care înțeleg s-o slujesc – decît istoria de mîine, dacă există un mîine pentru lumea aceasta europeană, încărcată de atîtea primejdii și spaime, dar provizoriu aflată, cu tara noastră cu tot, într-un ceas ne mai sperat de destindere și emulație. Așa fiind, ne străduim cu toții ca România să nu mai fie o codase între țările de cultură, așa cum nu mai este una în politica ei externă.”⁵

Scrisoarea aceasta, esențialmente politică, deși Noica se legitimează susținînd că nu se ocupă de politică, va fi publicată în revista *Drum*⁶ împreună cu un „Răspuns lui Constantin Noica”, sub semnătura lui John Halmaghi.⁷ Comentariul ziaristului merită citat măcar parțial pentru semnificația sa de relief a atitudinii mai generale a exilului față de tipul de demersuri inițiate de Noica în acei ani. Descoperim că nu exista nici un articol al lui Vasile Posteuca în revista *Drum*, ci: „Acel articol a fost o invenție a celor cari V-au vorbit de el, cu intenții pe care nu le putem decît bănuși”. Din perspectiva lui John Halmaghi, scrisoarea ar fi un simplu pretext pentru solicitările făcute de Noica exilului românesc, de a mai atenua din intransigența lui. În ce privește tezele trimise de filozof de la București, privind noile posibilități asigurate de regim oamenilor de cultură pînă mai ieri aflați în închisoare, iată un comentariu al lui Halmaghi în măsură să lumineze sofismele lui Noica și logica lor: „Nu găsim decît cu rare excepții numele celor cari au reprezentat treptele cele mai înalte ale creației românești între cele două războaie mondiale. A fost o lichidare radicală a acestora, organizată nu de cei de «jos» și «netrebniți» [cum susținea Noica], ci de cei de «sus», puternici și ireductibili în orientarea lor marxistă. Față de acele mări ale forțelor destructive, noi nu putem atenua nimic din intransigența noastră. Această intransigență nu și-a pierdut deloc actualitatea, căci obiectivele despotilor de la București au rămas aceleași, și au ca țintă și lichidarea oricărei rezistențe din exilul românesc. În aparență, acești despoti au atenuat din intransigența lor. Ca măsură tactică. În rea-

litate, au organizat infiltrații lente, camuflate și rafinate, pentru a văduvi exilul de toate bunurile lui spirituale și materiale [...] Destinderea și emulația, precum și «Gloria» politicii externe a României despre care vorbim, își au rădăcinile [lor], pe care le pot întui mai bine cei din lumea liberă dintr-o perspectivă mai cuprinzătoare decît paginile «Scintei». Cît despre judecata istoriei, nu avem nimic de adăugat. Sîntem de perfect acord. Noi nu judecăm pe nimeni. Am face un păcat de moarte. Noi ne spunem durerile, nostalgia și visurile unui neam ingenușiat. Mărturisim adevărurile în care credem. Și plîngem, cu lacrimi multe și însingerate, tragedia celor din țara îndobîtită.”

Deși Constantin Noica este avut în vedere în primul rînd pentru influențarea, prin el, a exilului, autoritățile nu se dau la o parte cînd apare la orizont o acțiune utilă aici, acasă. Dar o fac cu grija contextului. Constantin Noica e gata să scrie pentru cititorii din țară ce i se cere, din perspectiva care i se comandă ori pe aceea pe care o presupune dorită, atitudine ce poate duce la excese. Iată ce poveste spectaculoasă devaloează un material din 1972. Noica aduse spre publicare la revista de referate, recenzii și sinteze, filozofie, logică a C.I.D.S.P. referatul unui articol apărut în publicația cehoslovacă *Filozofia*, solicitat lui, anterior, de redacție. Cînd a primit comanda, lui Noica i s-a atras atenția că articolul cehoslovac conține unele idei nemarxiste: „La întrebarea făcută de Noica, dacă trebuie să ia atitudine în legătură cu aceste idei și în ce măsură, i s-a răspuns că i se lasă libertatea de a aprecia singur ce este nemarxist în articolul cehoslovac și ce critică trebuie să facă.”⁸

Surpriza redacției a fost să primească un referat redactat de Noica cu o critică bine accentuată a articolului cehoslovac, de pe poziții marxiste. Intervine Mircea Ioanid, de părere că redacția a greșit încredințînd o asemenea lucrare lui Noica, „care a ajuns, în acest fel, să se manifeste ca apărător al marxismului, ceea ce nu ar fi potrivit.” Situația este salvată prin solicitarea unui al doilea referat asupra articolului cehoslovac, care să ia eventual atitudine și împotriva articolului lui Noica. Explicatia: „Publicînd ambele referate concomitant, eventualul răsunset al articolului lui Noica ar fi atenuat.”

Asemenea cazuri contrastează puternic, făcînd de-a dreptul ridicole acele declamații care-l proiectează pe Noica în postura de profesor ce dă „Iecții” de bună purtare culturală ori filozofică purtătorilor de cuvînt ai instituțiilor comuniste.

¹ Arhiva CNSA, Dosar I 0151556, Vol. 5, f. 132.

² Gabriel Andreescu, „Constantin Noica în arhive: atasmamentul victimei față de tortionar”, *Timpul* nr. 11, noiembrie 2010.

³ Arhiva CNSAS, Dosarul SIE nr. 4862. Cîteva pagini de început nu sînt numerotate.

⁴ Arhiva CNSAS, Dosar I 015156, vol. 3, p. 188.

⁵ Arhiva CNSAS, Dosar I 15156, vol 5, f. 132.

⁶ *Drum*, 9, 1973, Nr. 4, oct-decembrie.

⁷ Vezi Arhiva CNSAS, Dosar I 15156, vol 5, f. 134-135.

⁸ Nota 122/PI/FN/002 din 8 mai 1972: Arhiva CNSAS, Dosar I 15156, vol 3, f. 137.

